

Lea Fatur | Mladi hlevar

Ho, Zlatek! Ho, Sivko!« podi besni jezdec svetlogrivega konja in psa volčjaka v trnje in gaberje, po panjih in robidah. Konj lomi s tenkimi kopiti veje, podira kamenje, preskakuje kotanje. Pes kroži v velikih skokih okoli konja, se zažene za zajčkom, se otrese kače, razdere ptičje gnezdo, preplaši martinčka, skoči za podlasico, laja v veverice in v ptice. Jezdeca spremlja tiho brenčanje rogačev in brbcev, komarjev in muh, glasni vrišč preplašenih ptic. Sivko postoji in poškili navzgor. Tam se vozijo v zraku kragulji in vrane. Gozdna ptičad kliče te svoje smrtne sovražnike na pomoč. »Izkljuvajte, vrane, pasje oči!« Sivko pokaže svoje ostre zobe, laja: »Prav! Prav! Kaka mlada vrana bi bila za večerjo. Nisem izbirčen. V Jablanici ni preveč pečenke, požrem tudi vrabca ali mlado mačko, nisem tak gospod kakor Zlatek.«

Konj prha: »Ti si tukaj doma. Volčjak si. Jaz pa sem plemenit konj s starim rodovnikom. Doma, kjer pripeka sonce. Tam so mi gladile bele roke dlako in mi spletale grivo, tukaj mi puli trnje grivo in trga vezeno čabrako. Tam sem dobival zbrano pšenico in sladke jedi, tukaj je neveljavna trava muljava, dobra za ovce, pa pest nasmetenega ovsa. Vodo so mi prinašali v belem koritku, tukaj si jo iščem po grapah. In najinega gospoda poglej: Tam je vodil vojščake, ves obšit z zlatom, pero mu je mahedralo od klobuka do ram. Čipke za vratom, čipke za zapestjem, svilena opasnica, črna in rumena. Okna so odpirale in gledale za njim. Tako kostanjevih las in brk, tako rjavih oči ni bil nobeden drug. In tako lepe izbrane besede in kretnje. Ne prevelik, ne premajhen. Vitek in gibčen kakor lok. Pogumen in drzen. Cesar je vedel zanj. Prelepa Ines je gorela zanj. Lahko bi živeli mi trije pod pomarančnimi drevesi, pa se podimo po tej pušči.«

»Nenadoma je prišlo,« godrnja Sivko. »Tisto čudno, ki me straši bolj kakor krdelo divjih psov, tisto je prihajalo ponoči, naš gospod se je odpravil domov. Vprašal je Ines, če gre ž njim. A se je prestrašila burje, mraza in divjih ljudi. Zato je gospod žalosten.«

In je žalosten in je jezen gospod Jablanski. Saj bi bil skoraj pozabil na rodni kraj pod Snežnikom. Zaročenemu s hčerjo španskega velikaša mu je obetalo življenje čast in radost. Petnajst let je bil od doma. Pustil je tam starše, brata in sestro, obdelano zemljo, lepo zarastlo hosto in gozd. Ni mislil, da bi se vrnil še kdaj. Pa so začele prihajati sence... Materin glas je tožil, očetov je velel: »Pridi! Jablanica propada!« Sivko je priča, da so prihajale sence. Tulil je in se skrival. Gnan od nevidne sile je pustil svojo vojaško službo, zapustil je prelepo Španko in se vkrčal... In zdaj se toži srcu... »Naprej

skozi trnje, Zlatek! Da pogledam svoje bogastvo!« Več je kamenja kakor lesa, več trnja kakor bukev, več kač kakor zajcev in jelenov. Dobro so gospodarili... Grad se podira, stolp se ruši, pajki in stonogi, miši in krastače se sprehajajo po sobah, strop in tla trohnijo, omet se lušči, streha zija. Hlevi lezejo v kup, živina se je skrčila, njive so ali zatrnjene ali pa jih obdelujejo tlačani zase. Družina se je razšla. Raznesli so, da je umrl tudi on. Samo stari Janez in Meta nista zapustila gradu. Upala sta in čakala. Tiste nočne prikazni bi ga ne bile še dvignile. Ko mine noč, ne verjameš v njene sle. Poslal pa mu je pismo Jošt Turnski, sin očetovega prijatelja in najbližji sosed — samo tri ure na konju je do njega — poslal mu je isto vest: »Jablanica propada, pridi domov!«

In zdaj naj lovi tu miši, in išče žita po praznih kaščah? Ko bi že bila Jablanica kje bliže ceste! Pa je tako skrita za hribi, da še berač ne ve zanjo, ropar nima kaj vzeti. Iz sončnih krajev je bil pribežal prvi Jablanski. Vroča južna kri ga je bila zapeljala in iskal je med temi gorami zavetja. Sezidal je grad, prislonil nanj stolp. Ni mu bilo treba obrambnih zidov, samo dvorišče varuje močan zid, trdna kelona. Pocepil je nekaj lesnik in grad je dobil svoje ime. Dvoje vasi v dragi pod gradom spada k njemu. Nastali sta iz naselbine delavcev, ki so gradili, lovcev in drvarjev. Izžgali so panje posekanih dreves, prekopali so zemljo, preorali in posejali. Bilo je kruha in mesa za grad in za vasi. Vino so dale ternulje in šipke. Ko se je izhodil in izvozil kolovoz do gozdne snežniške ceste, je pritovoril Čič vina od Reke in iz vremske doline. Razmere so se boljšale. Ali praded je bil iz dežele solnca. Umiral je duševno med tihimi gorami, izjedalo ga je hrepenenje. To je zapustil svojim potomcem. Vsi so hrepeneli drugam, vsak je odšel, mnogo jih je pomrlo na daljnjih bojiščih, drugi so se vračali k počitku v grajsko kapelo. Divja južna nprav je bila tudi v očetu. Mati je bila tiha, blaga. Kadar je razgrajal oče, je molila, kadar je tulila burja, je prižigala olje za duše, ki blodijo po gorah in po morju, jok burje je tolažila s pšenico. Oče je bil prepričan, da ga čaka v svetu čast in bogastvo — a mati, tiha in bela, skromna, je bila veriga, ki ga je držala v samoti. Z leti se je oče umiril. Sinovi so podedovali visoko leteče želje. Morda je večno samo to hrepenenje, ki nam razjeda dušo?

»Pa mene,« sklene v upornih mislih mladi gospodar Bolte, »mene ne bo priklenila tukajšnja ženska v gore in skale. K Ines se vrnem, k solncu, na bojišče.«

Predrami ga konj, ki striže z uhlji, ustavlja korak. Pes lovi prihuljeno sapo vase. Vrišč ptičev je umolknil, veverice so se poskrile. Glej! Iz kotanje pred njim se dvigne dekliška glava, konjski hrbet. Mrzlo preleti Jablanskega: Polkonj-deva! Lasje ji vihrajo izpod sre-

botovega venca, na rami ima lok. Samo še v karpatskih gozdovih, so pravili v taborišču, straši ta nestvor. Jablanski se prekriža. Biti se z oboroženimi vojaki ga ni strah — toda čudna prikazen v divji hosti mu zažene srh po koži. Kar skoči nestvor iz kotanje. Pokaže se konjska glava, po lovsko oblečena deklica, ki ima na sedlu srnico. Deklica se ozre vanj. Zdi se mu, da sipljejo njene jasne oči tisoč strel v njegove. Hip je — dolg kakor večnost. Že ni več prikazni — a konj, jezdec in pes so kakor munjeni. »Kaj je bilo?« gladi Bolte konju vrat, »Ajdovska deklica? Zakleta gospodična kakega podrtega grada? Hunska žena? Koliko narodov je že vrelo in hodilo tod? Ali je vila? Vešča, ki mu naredi, da nahodi ali nabrede bolezen?« Tako čudno mu je... Kakor, da se ga je oklenila veriga. »Tiste oči! Uročen sem! Domov! Kaži pot, Sivko! Videl sem prikazen. Tisti z mahom obrastli steber — kaj ni bil poganski žrtvenik? In ženska z vencem — poganska svečenica? Hitro, Zlatek! Meta mi skuha uročnika in vrže uroke. Halali! Halali! Glas roga naj prežene prikazni!«

»Ubij šentjanž vse čarovnice!« stoče doma Meta, razpihuje pepel, dene nanj lipovega oglja, pristavi lonček za krop. Janez kima: »V naših gozdovih so čudne neznane moči. Tam pa, tam so grobovi z velikan-skimi kostmi, če bi odprl grob, trešči vate... Gotovo ste zašli na vilinji ples, gospod...«

»Šel bom nazaj — tam ne straši po hostah,« zatrjuje mladi gospodar, pa čuti, da je že priklenjen, da ne pride več iz teh gora. »O kaj!« se smeje Janez. »Prikazni uženemo! Naredim gospodu bičevnik iz brinjevega lesa, tega se bojijo coprnice.« Oglje se je razžarelo. Meta vzame pehar. »Halali! Halali!« naznanja rog. Janez teče ven, za njim gospodar, Meta gleda prestrašena za njim: urok ostane, ker ni opravila o pravem času... In kdo ve kaki požeruhi so se priklatili, izpili bodo ves trnu-ljevec in pospravili zadnji hlebec kruha... Prijahal pa je le Turnski, da pozdravi Bolteta.

Tri ure ježe zlakoti. Meta gleda belo, kako se zalaga v kuhinji Turnski hlapec, požrl bo polovico blaga, polovico ga bosta gospoda v dvorani. Janez mora v vas, da dobi kruha za jutri. Ah, kakšna revščina je to! Pa bo že bolje, saj je gospod doma.

V dvorani izprašuje Turnski svojega mlajšega soseda. Bolte pripoveduje, se pritožuje, sklene: »Nazaj pojdem! Pri vojakih je veselo življenje in bogat plen.«

»Nikamor ne pojdeš!« odseka Turnski. »Cesar naj se pretepa s svojimi plačanci po Španskem in Francoskem. Mi moramo braniti svojo lastno zemljo.«

»Ne bom se pregovarjal s tlačani in stikal po urbarjih. Nisem se učil pravn in postav. Tu ti vsak našteva svoje gradovne pravice do

zemlje, do gozda, do lova. Vsaka hiša ima svoje služnosti. Pa vedi zdaj vse to. Četi vojakov ukažeš, pa ubogajo, tlačan ti bo vedno ugovarjal. Grad pa je kakor stara škrbasta žena in kakor kljuse, ki kaže rebra.«

»Grad se popravi za silo. Ko boš urejen, pa si sezidaj niže novi grad. Tako delajo zdaj splošno. Les, kamenje in apno imaš. Župana pokličeva in v urbar pogledava, kako se vrsti tlaka. Za delavce kupi vina in pšenice. Če dobi tlačan pehar vina in kos pogače, ga pridobiš — to je bolje kakor valpet in birič. Predvsem ti je treba gospodinje. Prazen vendar nisi prišel? Vem. Žold nikoli ne zaleže toliko kakor plen. Tak fant kakor si ti, dobi bogato dekle. Kaj odkimavaš? Vdovec sem, pa dobim mlado gospodično.«

»S kom in kje se ženiš, Jošt?« vpraša radovedno Bolte.

»Ej! Če se ženiš, prihajajo ponudbe od vseh strani. Svetujejo mi vdovo mojih let — pa zakaj bi ne vzel rajši mlade? Se spomniš, da sva bila enkrat vkup v Vrbiškem gradu? Se spomniš deklice, ki je komaj dobro izhodila?«

»Tiste kuštrave, ki nam je kazala jezik?« se spomni Bolte.

»Zdaj je lepo dekle — divja pa je še,« reče Jošt zamišljeno. »Krstili so jo v čast in spomin pobožne Kamenske grofice, pa nima nič grofičinih lastnosti. Preslica in igla ji ne dišita, lov in ples, divjanje po gozdu, to je njeno veselje.«

»Kakšna žena bo — in je zadovoljna?« podvomi Bolte.

»S starši sem na čistem. Za tako divjad je tako bolje, da dobi starejšega moža. In ko ima ženska par otrok, jo tako mine vse.«

Bolte zmaja: »Ne bi hotel žene, ki me vzame na ukaz staršev. Jaz bi hotel, da mi dokaže poprej, da me ima res rada. Ines me ni ljubila toliko, da bi šla z menoj.«

»Eh! Tista dekleta niso za nas. To ti samo veze, poslušaj mandolino in se ne upa iz hiše. Naše ženske pa primejo za vsako delo.«

»Že, že!« kima Bolte in misli mu gredo v daljavo. Kar se spomni urokov, današnjega srečanja. Pripoveduje. Jošt udari po mizi in se zakrohota: »Od vruga je to dekle! Linharda je bila, kdo drug? Tukaj mislijo, da si mrtev, pa je šla na lov v tvoj gozd. Saj bi človek res mislil, da je gozdna prikazen. Le počakaj, dekle! Še ta teden jo pošljejo k teti v Lož. Tam bo morala v kuhinjo in v šivalnico.«

»Linharda?!« ponavlja Bolte. Ni bila ajdovska deklica, ni bila polkonj-deva — pa ga je le uročila. Jošt gleda zamišljenega in se vzdigne: »Torej: najprej popravimo grad, potem pride gospodinja.«

»Predvsem mi je treba hlevarja,« se spomni Bolte, »stari Janez ne more, vaški butci pa ne razločijo plemenite živali od kljuseta.«

»V vrbiškem gradu imajo krasne konje in dobre konjarje, poskrbim, da ti pošljejo takoj katerega sem, vendar ne gre, da snažiš sam konja.«

Šel je Jošt. Marjeta pride, da pospravi in da nadaljuje svoje čirečare. »Beži!« se zadere Bolta, »to niso uroki!« Pa ga le boli srce. In Linharda se poroči z Joštom. Zakaj mu ni to všeč?

Vsak dan se zažene v hosto. Ptiči se kregajo, robide te lovijo — Linharde ni. Mogoče je že odšla. Treba bi začeti z delom, treba bi obiskati bližnje in daljnje gradove — ali — tako prazno je pri srcu. Jošt je vendar prestar za Linhardo in otroke ima.

Pregleduje urbarje, jih meče po tleh. Sivko zagrabi knjigo, ko zleti raz mizo in jo vleče v prašni kot. Potem čaka, da prileti druga. Sivko čuti, da je gospodar drugačen — jezijo ga gotovo te knjige, pa jih bo Sivko raznesel in razgrizel. Potrka. Stari Janez se smehlja ves blažen:

»Gospodična z vrbiškega gradu vam pošilja hlevarja.«

»Pride naj sem!« ukaže gospodar.

»Hm! Hm!« menca Janez. »Je še nekaj. Zaobljubil se je, da ne sname nikdar klobuka, drugače je zdrav in čeden fant.«

»Linharda ga pošilja... Ne mati, ne oče. Linharda?...«

Fant se zdi Boltetu bolj šibek. Sicer je precej visok, ali ni plečat. Pa Linharda že ve. Zagorel je, skoraj črn v obraz, kar ga vidiš izpod širokega okrajka. Visoki škornji, široke hlače in kratka janka, pisani robec za vratom. Konjar. Pa kako, da se ne zaganja pes vanj. Čudno! Pes povoha fantove škornje, si podrgne ob hlačah glavo, gleda gospodarja in se smeji.

V gozdu so sekali, v dragi nad gradom so naredili jamo za apno, tesarji so vihteli sekire tesače, krovci so pripravljali škodle, mizarji so stružili deske. Nič več ni bilo dolgega časa v gradu. Pajki in miši, stonoge in repke so kar izginile. Sobe mladega gospodarja so postajale kar prijazne. Začrnele slike so oživele, na oknih se je pojavil lonček z rožmarinom, z možem in z zdravilnim babjim zobom. Po kotih je zelenelo, na mizi se je prelival zlatotkan prt, po stenah in po tleh so se pojavile preproge. Odkod? »Smo prebrskali stare skrinje,« je rekla Meta. Postalo je domače in ljubko. V Metini sobi je zapazil ličen kolovrat. »Mlada tlačanka se uči pri meni,« je pojasnila. Nič več ni dirjal Bolte po hosti. Nič več ni mislil na Linhardo in vprašal Jošta, kako je z njo. Večkrat se je ustavil v hlevu in je gledal, kako lepo neguje mladi hlevar Zlatka. Konj in konjar sta si bila kar prijatelja. Čuden fant to — saj Zlatek ni maral doslej za nobenega hlapca. In Sivko postaja skoraj nezvest svojemu gospodarju, le hleva in hlevarja se drži. In ko pride iz hleva, se smeji, kakor da bi nekaj vedel, kakor da bi hotel nekaj povedati.

V grad prihajajo obiski. Mlade gospodične, častite gospe, mogočni gospodje. Ogledujejo, izprašujejo, kimajo. Hlevar, ki se ne razkrije, je vsem na potu. In bolj gospodičnam kakor gospodom. Vsaka izprašuje, žali hlevarja. Klara z Repen-tabora reče naravnost: »Ko bi bila jaz

tukaj, bi odslovila takoj tega zagonetnega hlevarja. Saj ne veš, če nima velike naglavne grinte ali garje.«

»Naj ima vrabca ali kačje gnezdo, dokler sem jaz gospodar, ostane hlevar tukaj,« odvrne Bolte nevoljen. Gospodična Klara je povabila nos.

Grad je bil za silo popravljen, v njem in okoli njega je bilo čedno; pospravljeno. »Samo neveste je še treba,« se je šalila Meta in mežikala Janezu. Tudi Sivko je mežikal Zlatku in hlevarju. Mladi gospodar je čutil, da je nekaj okrog njega, nekaj skrbi skrivaj zanj, nekaj je uredilo odnos tlačanov do grada, nekaj, nekaj — ali kaj? Kdo? In kdaj naj odide pogledati, kako je s prelepo Ines? Zdaj je grad popravljen, duša staršev je lahko mirna, sosedje takisto. V grad dene dobrega čuvaja, da bo v pomoč Janezu in Meti. Hlevarja vzame s seboj. Pogrešal bi ga konj, pogrešal Sivko — in on sam se je tako privadil njegove postrežbe. Tam pod vročim soncem bo že snel klobuk...

Kar pridirja Jošt s svojim hlapcem, piha in renči, preklinja krvavo morje, gadjo zalego žensk. »Kaj pa je?« se čudi Bolte. »Mi prinašaš turške glase? Tako spočita sva, konj in jaz, da bi se rad malo poigral s sabljo.«

»O, kaj Turki!... Linharda... Ta prevzetna punčara... Ni prišla v Lož in vprašam te: kam je izginila?«

Bolte razkolači oči — sega za sabljo: »Turki, Martolosi?«

»Ah kaj!« mahne z roko razdraženi vdovec, »boji se Linharda Turkov in roparjev. Meni se je nekam skrila. Gospa mati pripravlja svatbo — neveste pa ne bo — razumeš? Od Snežnika do Šilen- in Repentabora se mi posmehuje vse. Kmalu bo zapel kak tlačan o nevesti, ki je ušla — potem se mi bo smejal ves svet. Pa stoj! Pa stoj! Kaj ni rekel tisti poniglavi hlevar, da ga je poslala Linharda? Od kod in koga? V gradu so vsi konjarji. Ona pa je poslala pri Postojni spremljajoča hlapca domov, ker da se bo pridružila trgovcem, ki gredo na Trst. A v Postojni ne ve nihče zanjo.«

Mladi hlevar stoji poleg Joštovega hlapca, ki otira prepotenega Joštovega konja. Stoji, roke v žepih, v visokih štibalih, širokih hlačah, klobuk potisnjen na oči. Jošt se obregne vanj:

»Roke ven! Klobuk doli! Povej — kdo te je poslal sem?«

Z rokami v žepih, s klobukom na očeh odgovori hlevar:

»Nihče! Sam sem prišel.«

»Ti falot! Čakaj, naučim te govoriti z gospodo!« vpije razdraženi Jošt in sune hlevarju klobuk — roke mu upadejo, iz ust mu pride samo: »Aaaa!« Bolte pa sploh ni dal glasu: Izpod klobuka sta se odmotali dve dolgi kiti in izpod čela so se zasmejale ljubeče oči...

»Zlatek moj, konec je poti po bojiščih, za naju ne zorijo več pomaranče.«